

AKTI SALONITANSKIH METROPOLITANSKIH SABORA ODRŽANIH 530. I 533. GODINE - ANALIZA

ANTE ŠKEGRO
Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
HR-10000 Zagreb
askegro@isp.hr

UDK: 003.074:930.1
292.4(497.5 Solin)"04"
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno / Received: 2010-03-08

U ovom se prilogu ukratko analiziraju akti Salonitanskih metropolitanskih sabora (*concilia metropolitana Salonitana*) održanih 15. srpnja 530. i 4. svibnja 533. g. pod predsjedanjem salonitanskog nadbiskupa (*archiepiscopus Salonitanus*) Honorija Mlađeg (528.-547.). Sudionici su ih potpisivali sukladno značaju svojih dijeceza, odnosno službi, počevši od samoga nadbiskupa do opunomoćenika (*primas*) Senijske biskupije (do 530. g.), odnosno biskupâ triju novoutemeljenih biskupija (533. g.). Akte iz 530. g. supotpisali su i salonitanski arhiprezbiter sa još dvojicom salonitanskih svećenika, četvorica prezbitera nedefinirane dijecezanske pripadnosti te dvojica po svoj prilici predstavnika monaških zajednica (*patres*). Akte iz 533. g. potpisali su samo biskupi, što je i razumljivo s obzirom na činjenicu da su tijekom održavanja toga sabora rješavana pitanja reorganizacije crkvene hijerarhije u Dalmaciji odnosno Salonitanske metropolije. Akte obaju sabora potpisao je i biskup panonske Siscije, ne samo zbog toga što se i njegova dijeceza, baš kao i Dalmacija, od 493. g. nalazila pod vlašću Ostrogota, nego vjerojatno i zato što se i ona suočavala sa sličnim problemima kao i crkva u Dalmaciji.

KLJUČNE RIJEČI: *crkva u Dalmaciji, Salonitanski metropolitanski sabori (concilia metropolitana Salonitana), salonitanski nadbiskup Honorije Mlađi (528.-547.)*

UVOD

Unatoč konfuoznog stila, a gdje gdje i teško razumljivog jezika te brojnih gramatičkih i stilskih pogrešaka kojima su zabilježeni kao i neujednačenosti i iskrivljenosti nazivlja, zbog čega im se autentičnost osporava od Ivana Lučića Trogiranina (1604.-1679.) do danas,¹ akti Salonitanskih metropolitanskih sabora nezaobilazno su vrelo za povijest kršćanstva u Dalmaciji u suton antike, odnosno u praskozorje srednjega vijeka.² Svjedoče o zbivanjima i subjektima koje potvrđuju bilo druga vrela, bilo sam njihov kontinuitet tijekom nadolazećih vremena. Stoga nisu u krivu oni koji u njima naziru stvarne povijesne događaje, odnosno osobe.³ Nada Klaić (1920.-1988.), koja je prema kodeksu iz arhiva rimske Kongregacije za proširenje vjere (*Congregatio de propaganda Fide*) priredila njihovo kritičko izdanje,⁴ u njima s razlogom prepoznaje odluke crkvenih skupova iz naznačenih godina.⁵ Prije nje publicirali su ih Danijele Farlati (1690.-

¹ I. LUCIUS, 1673, 73; J. ZEILLER, 1906, 149; K. JIREČEK, 1911, 201, bilj. 1; I. KRŠNJAVI, 1900, 7-8; I. KRŠNJAVI, 15. 5. 1901, Nr. 112; M. KOSTRENIČIĆ, 1919, 118-120; I. BABIĆ, 1993, 13-16, 33-34, 36.

² N. KLAJČ, 1979, 174.

³ F. BULIĆ, J. BERALDI, 1912-1913, 51-56; L. MARGETIĆ, 1994, 20; R. KATIČIĆ, 1998, 385; M. MATIJEVIĆ SOKOL, 2002, 66-67; E. HERCIGONJA, 2006, 144.

⁴ Н. КЛАИЧ, 1967, 76-85.

⁵ N. KLAJČ, 1979, 174.

1773.),⁶ Ignaz Batthyány (1741.-1798.),⁷ Ivan Kukuljević-Sakcinski (1816.-1889.),⁸ Franjo Rački (1828.-1894.),⁹ Ferdo Šišić (1869.-1940.),¹⁰ a poslije nje Stjepan Gunjača (1909.-1981.)¹¹ i Milan Ivanišević.¹² U kontekstu rješavanja pojedinih pitanja povijesti Dalmacije, tretirali su ih i drugi, poput Giuseppea Alačevića (1826.-1904.),¹³ Frane Bulića (1846.-1934.),¹⁴ Velimira Blaževića,¹⁵ Vadima Borisovića Prozorova,¹⁶ Mirje Jarak¹⁷ i Ivana Basića¹⁸ a od skora su dostupni i u hrvatskom prijevodu.¹⁹ Zajedno s još nekim drugim vrelima interpolirani su u spis poznat pod imenom *Historia Salonitana Maior* čiji se najstariji sačuvani rukopis – onaj iz rimske Kongregacije za proširenje vjere – pripisuje krugu krbavsko-modruškog biskupa Šimuna Kožičića Benje (1460.-1536.). U njima se raspoznaju rukopisi najmanje dvaju sastavljača, odnosno prepisivača.

AKTI SABORA OD 15. SRPNJA 530. G.

Ovaj je sabor sazvaio i njime predsjedao salonitanski nadbiskup. To je i razumljivo s obzirom na činjenicu da se radilo o crkvenom prvaku koji je imao jurisdikciju još od vremena biskupa Hezihija (*Esychius*)²⁰ - kojega metropolitom oslovljava i rimski biskup Zosim (417.-418.)²¹ - nad čitavom Dalmacijom. Njegovi akti svjedoče o dubokoj krizi koja je zahvatila gotovo sve pore crkvenih struktura u Dalmaciji, iz koje ju je radikalnim mjerama nastojao izvući ovaj njezin natpastir.²² Manifestirala se među ostalim nejedinstvom, novčanim malverzacijama, manipuliranjem crkvenim posjedima, simonijom, svojevolumnim napuštanjem povjerenih službi, slabljenjem kanonske stege i dr. Honorijevim nastojanjima u obnovi Crkve pogodovala su i šire političke okolnosti, ponajprije silazak s povijesne pozornice ostrogotskog kralja Teodorika Velikog (471.-526.), od 524. g. beskompromisnog podupiratelja arijanske heterodoksije koja mu je bila značajan oslonac u homogeniziranju države u suprotstavljanju bizantsko-carskim presizanjima odnosno rimskoj ortodoksiji.²³ Crkveno jedinstvo pogodovalo je i energičnom bizantskom caru Justinijanu (527.-565.) u okolnostima priprema za rat protiv Ostrogota.²⁴

Nakon stavljanja u kronološki kontekst samoga događaja iz kojeg su proistekli, slijedi obraćanje salonitanskog nadbiskupa nazočnim biskupima (*episcopi*), prezbiterima (*presbyteri*), đakonima (*dyaconi*) i klericima svih redova (*cuncti ordinis clero*). Nakon što je istaknuo potrebu obnove, očito arijanizmom²⁵ a prethodno i pelagijanizmom,²⁶ narušenog crkvenog jedinstva (*ecclesiasticae ordinationis sollicitudo*), fokusirao se na zloporabe u Crkvi (*prava usurpationis*) te jačanje kanonske stege (*exercenda canonica disciplina*). Suočivši ih sa oskudicom (*pressura*) Bestoenske crkve (*Bestoensis ecclesia*), koja nije mogla pomagati ni svoje siromahe (*opressi*), na što su i pismeno bili upozoreni (*scriptum tenentes*), izložio je trinaest odredbi (*statuimus*)

⁶ D. FARLATI, 1753, 162-163, 173-174.

⁷ I. BATTHYÁNY, 1785, 285-293.

⁸ I. KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, 1874, 195-198.

⁹ F. RAČKI, 1894, 13-18.

¹⁰ F. ŠIŠIĆ, 1914, 149-164.

¹¹ S. GUNJAČA, 1973, 50-56.

¹² M. IVANIŠEVIĆ, 1994, 159-161.

¹³ G. ALAČEVIĆ, 1897, 103-111.

¹⁴ F. BULIĆ, J. BERVALDI, 1912-1913, 52-56.

¹⁵ V. BLAŽEVIĆ, 1967, 9-11.

¹⁶ B. Б. ПИОЗОВ, 1997., pass.; <http://www.krotov.info/acts/06/1/530sal.html> (26.02.2010.).

¹⁷ M. JARAK, 2005, 307-308, 312.

¹⁸ I. BASIĆ, 2009, 59-69.

¹⁹ R. DODIG, A. ŠKEGRO, 2008, 9-23.

²⁰ M. IVANIŠEVIĆ, 1993, 233.

²¹ I. MUSA, 2008, 292, 296.

²² O ovome nadbiskupu: F. BULIĆ, J. BERVALDI, 1912-1913, 50-56; M. IVANIŠEVIĆ, 1993, 237-238; B. KUNTIĆ-MAKVIĆ, 1998, 997-1002.

²³ H. JEDIN, 1995, 602-603.

²⁴ H. JEDIN, 1995, 423.

²⁵ O arijanizmu u Iliriku: V. KAPITANOVIĆ, 2006, 49-99.

²⁶ F. BULIĆ, J. BERVALDI, 1912-1913, 43-44.

namjenjenih svim dijecezama pod njegovom jurisdikcijom (*cunctas ad nos pertinentes ecclesias*). Siromaštvo Bestoenske biskupije, smještene duboko u unutrašnjosti Dalmacije,²⁷ među ostalim potvrđuje i skromnost njezinih sakralnih objekata posebice bazilika.²⁸

Prvim trima odredbama Honorije je prezbiterima zabranio uzimanje novčanih pozajmnica (*pecunias mutuare*) u ime povjerenih im crkava (*sibi cuiuslibet ecclesiae*) a sebi pridržao pravo kontrole (*facienda probatio apud metropolitanum*) biskupskih ugovora (*contractus episcoporum*) prije nego budu realizirani. Zajmodavcima (*creditores*) je bez prethodne suglasnosti zabranio preuzimanje imovine osiromašenih na ime duga (*facultates pauperum sibi non studeant obligari*), poistovjetivši to s blačenjem odnosno prezirom same Crkve (*repellit et condemnat ecclesiam*). Da je takvih zloporaba uistinu bilo, pa i među najvišim crkvenim dostojanstvenicima, potvrđuje i slučaj salonitanskog nadbiskupa Januarija koji nije bio voljan platiti ulje (*sexaginta orcas olei*) nekom trgovcu Ivanu (*Iohannes*), u čiju je korist (između 507. i 511. g.) intervenirao kralj Teodorik Veliki.²⁹ Zajmoprincipi (*debitores*) nisu smjeli zalagati crkvenu, nego vlastitu imovinu (*ad eum obligari*). Zabranio je i otuđivanje crkvenih posjeda (*ecclesiastica praedia*) te manipuliranje njima (*donandi atque venendi nullatenus esse licitum*). Za posudbu novca (*mutuanda pecunia*) prezbiteri su prethodno morali pribaviti suglasnost svojih biskupa (*episcopi presbyteris suis tribuant facultatem*), a potom i samog nadbiskupa (*concedendum archiepiscopi*). Postojanje salonitanskih crkvenih posjeda, među ostalim, potvrđuje i njihov upravitelj (*procurator Ecclesiae Salonitanae*)³⁰ ali i neki toponimi oko Salone poput Marijana (*praedium Marinianum*), Pojišana (*praedium Pansianum*), Žnjana (*praedium Iunianum*) i dr.³¹ U Dalmaciji je svoje posjede imala i Rimska crkva, kojima su tijekom druge polovice 6. st. upravljali izravni papini činovnici (*rector patrimonii sancti Petri in Dalmatia*).³²

Četiri se odredbe (4. 5. 8. 11.) odnose na obnovu kanonske stege (*disciplina canonica*) kako bi se spriječila nedopuštena ređenja (*ecclesiasticis ordinibus dantem accipientemque*), a posebice trgovanje njima (*commerciis*). Tu je pojavu nadbiskup poistovjetio sa herezom (*simoniaca haeresis*) koja je za sobom povlačila isključenje iz Crkve (*anathemata*), od čega nisu bili izuzeti ni biskupi ni klerici ukoliko su u njima (*ordinationes fieri*) sudjelovali svjesno (*scientes*). Kako bi se izbjegli prijepori (*dissensiones*), nije se smjelo rediti više svećenika i đakona nego ih je bilo potrebno (*ultra quam necesse est*) župskim crkvama (*parochiales ecclesias*). Kolikog su maha bila uzela takva ređenja (*ordinationes prohibita*), protivna običajima kako Rimske tako i Salonitanske crkve (*contra consuetudinem Romanae vel suae ecclesiae*), vidljivo je i iz činjenice da ih je osporavao i rimski papa Vigilije (537.–555.). No, u njima je udjela imao i njegov đakon, dok je boravio u Saloni kako bi ubrao prihode (*pensiones*) od papinskog dalmatinskog patrimonija.³³ Simonija je u Dalmatinskoj crkvi kulminirala 50-ak godina kasnije sa Maksimom (593.-oko 602.) koji, kako bi se dokopao salonitanske nadbiskupske stolice, ne samo da nije prezao od nje nego se služio i iznudama, samovoljnim pozivanjem na bizantskog cara Mauricija (582.-602.) pa i ubojstavima prezbitera, đakona i drugih klerika.³⁴

²⁷ A. ŠKEGRO, 2005, 369-389; A. ŠKEGRO, 2008a, 111-141.

²⁸ Usp. ALBiH, 2, pass.

²⁹ CCSL, XCVI, *Variarum lib.* VII, pag. 103; M. IVANIŠEVIĆ, 1994, 157-158.

³⁰ A. ŠKEGRO, 2002, 407-417; V. DELONGA, 2002, 154-170.

³¹ P. SKOK, 1952, 22-23; Ž. RAPANIĆ, 1980, 24-26; I. BASIĆ, 2009, 61, bilj. 11.

³² A. ŠKEGRO, 2004, 429-438; A. ŠKEGRO, 2009a, 519-527.

³³ J. P. MIGNE, 1848, epist. XIV, 46; J. D. MANSI, 1960, 355; M. IVANIŠEVIĆ, 1994, 162.

³⁴ Usp. A. ŠKEGRO, 2008b, 305-311.

Dvije se odredbe (6. i 7.) odnose na stabiliziranje crkvene hijerarhije i poboljšanje monaškog života u Dalmaciji. Pod prijetnjom gubitka službe (*officium sustinere*) bez prethodnog dopuštenja nadređenih (*licentia superius dicto*), nadbiskup je biskupima i klericima zabranio odlazak iz Dalmacije (*ad comitatum proficiscendi vel mutandi provinciam*), samovoljni prelazak iz jedne u drugu dijecezu (*ad aliam transferantur ecclesiam*), napuštanje povjernih im crkava (*relictis basilicis*) te skitnju (*vagari*). Da se Dalmatinska crkva susretala i s takvim pojavama među ostalim svjedoči i slučaj Aurelija - biskupa riditionske crkvene općine iz Danila Gornjeg kod Šibenika (*Aurelius civitatis Riditionis episcopus*), koji se obreo u Mediolanu (Milano) gdje ga je 475. i smrt zatekla.³⁵ Kazne su prijetile i onima koji su ih na to podsticali (*promissionibus invitati*), odnosno primali u službu (*nec clericus cuiusque ordinis accipiendus*). Prvaci monaških zajednica (*monasterii praesidentes*) nisu smjeli zanemarivati liturgiju (*sacra opera relinquere*) niti svoje samostane bezrazložno napuštati (*hypocrisis cursus*), što je poistovjećeno s blačenjem vjere (*ad religionis maculam*). Očito je monaštvo u Dalmaciji i tada bilo snažno, kao što je, posebice po dalmatinskim otocima, cvalo još u vrijeme sv. Jeronima (oko 348.-420.).³⁶ Tijekom 6. st. monasi su posvjedočeni i na salonitanskom području.³⁷ Honorijeve su se mjere spram raspuštenog monaštva podudarale sa reformama koje je s druge strane Jadrana provodio sv. Benedikt (oko 480.–oko 547.). Jedna od najvažnijih monaških obveza je liturgija (*opus Dei*) a potom stalnost boravka (*stabilitas loci*).³⁸

Devetom i dvanaestom odredbom metropolit je uredio prihode klera (*stipendia ecclesiastica debita clericorum*) kako bi neopterećen (*ne confusione ... ignominiose remissi*) mogao obavljati svoju službu. Dostatna sredstva za svećenstvo, kao i za pomaganje siromašnih (*stipendia clericorum, vel pauperum*), trebala su se osigurati još tijekom gradnje odnosno posvete crkava (*altaria dedicare*). Klerici se, što je definirano u desetoj i jedanaestoj odredbi, nisu smjeli bespotrebno miješati u tuđe poslove (*negotiis alienis implicare*), morali su biti istinoljubivi (*veritatem proferre*) i nepristrani ako su, i kada, bili involvirani u tuđe sporove (*neque alienis iudiciis partem deredentes*) te nepotkupljivi (*contra praecepta canonum abdicandum*). Da je i takvih zloporaba u Dalmatinskoj crkvi bilo svjedoči i spomenuti đakon pape Vigilijs koji, zbog vlastite pohlepe (*cupiditatis spiritu*) i potkupljivosti (*eorum socius communionis venalitate*), ni samoga papu, čiji je bio prvi suradnik, o njima nije izvještavao (*nec nobis ex hac causa vel scripto referre ... ne verbo quidem suggerere voluisti*).³⁹

Posljednjom odredbom pooštreni su uvjeti za odrješenje grijeha pokornika (*paenitentes*), kako klerika tako i laika, posebice onih koji su bili posljedica javnih sablazni (*publicis excessibus*). Ipak, najgore sablazni crkvi u Dalmaciji nanijeli su sami njezini prvaci – salonitanski nadbiskupi Natal (o. 580.-593.) i Maksim.⁴⁰

Honorije je za svoje odredbe zatražio podršku i od pape (*sanctitas vestra*) Feliksa IV. (526.–530.), naglašavajući da su u pitanju provjerene mjere (*memoria revocanda*) koje koriste i općoj Crkvi (*communis ecclesiae utilitate*). Za razliku od akata iz 533. g., donešenih nakon provedene rasprave (*tractatu itaque habito*), o metropolitovim odredbama 530. g. nije se moglo raspravljati. Na njihovom je prihvaćanju inzistirao pod prijetnjom crkvene osude (*condemnans qui contra unquam venire temptaverit*), što očituje njegovu namjeru odlučne i temeljite obnove Dalmatinske crkve kojoj je, kao salonitanski nadbiskup, na čelu bio tek treću godinu.

³⁵ ILChV 1043; N. CAMBI, 2001, 9-23; A. ŠKEGRO, 2008c, 22-24; A. ŠKEGRO, 2008d, 298-299.

³⁶ V. KAPITANOVIĆ, 2006, 47-48.

³⁷ ILJug 2766, 2567; E. DYGGVE, 1996, 56.

³⁸ H. JEDIN, 1995, 670.

³⁹ J. P. MIGNE, 1848, epist. XIV, 46; J. D. MANSI, 1960, 355; M. IVANIŠEVIĆ, 1994, 162.

⁴⁰ Usp. A. ŠKEGRO, 2008b, 299-315.

POTPISNICI

Honorijeve odredbe, zapravo diktat, saborski su oci potpisivali sukladno značaju svojih dijeceza, odnosno važnosti službi koje su sami obnašali. Nakon samoga salonitanskog nadbiskupa prvi ih je potpisao jadartinski biskup (*Andreas episcopus Jadartine ecclesiae*), što je i razumljivo s obzirom na činjenicu da njegova dijeceza datira još iz predkonstantinovog vremena, a bila je i najveća nakon Salonitanske nadbiskupije.⁴¹ Slijedi potpis arbenskog (rapskog) biskupa (*Ticyanus episcopus ecclesie Arbensis*) čiju je dijecezu, sudeći upravo po ovim aktima, krajem 5. st. utemeljio Honorijev istoimeni predčasnik na salonitanskoj nadbiskupskoj stolici (*sicut etiam in Barcensi = Arbensi ecclesia praedecessore vestro, beatae recordationis Honorio, est provide ordinatum*), a koja je obuhvaćala najveći dio Kvarnera.⁴² Potom je potpis siscijskog biskupa (*Joannes episcopus Sisciane*), čija dijeceza također datira iz pretkonstantinovskog vremena, a koja je obuhvaćala najveći dio Savske Panonije (*Pannonia Savia*).⁴³ Slijedi potpis epitaurskog biskupa (*Fabricianus episcopus ecclesiae Epitauritane*), korijeni čije se dijeceze - koja se prostirala od Konavala do Pelješca te od Elafita i Mljeta do Bileće i Gacka u istočnoj Hercegovini, dovode u svezu sa sv. Hilarijem († 371.).⁴⁴ Potom je potpis biskupa Skardonitanske biskupije (*Constantinus episcopus ecclesie Scardonitane*),⁴⁵ sljednice Riditionske crkvene općine.⁴⁶ Iza njegovog potpis je naronitanskog biskupa (*Marcellus episcopus ecclesie Naronitane*), čija je biskupija utemeljena na prijelazu iz 4. u 5. st., a koja je do 533. g. obuhvaćala područje srednjeg i gornjeg bazena Neretve te zapadnu i dijelove istočne Hercegovine.⁴⁷ Slijedi potpis bestoenskog biskupa (*Andreas episcopus bestoensis ecclesie*), sjedište kojeg je tegula sa žigom *Bistues* locirala u Bugojno u središnjoj Bosni.⁴⁸ Posljednji među biskupima koji je ove akte potpisao bio je kotorski biskup (*Victor episcopus ecclesiae Mactaritanae = Catharitanae*).⁴⁹ Slijede potpisi salonitanskog arhiprezbitera (*Dominicus archipresbiter ecclesie Salonitane*) te još jednog, također salonitanskog, svećenika (*Barbarus presbiter ecclesie Salonitane*). Potpis salonitanskog prezbitera Lovre (*Laurentius presbiter ecclesie Salonitane*) je nakon potpisâ dvojice svećenikâ nedefinirane dijecezanske pripadnosti (*Cesarius presbiter, Hereneus presbiter*). Kako su na ovom saboru rješavana i novčana pitanja te upravljanje crkvenim dobrima, nazočnost salonitanskog arhiprezbitera i prezbitera Lovre sasvim je razumljiva, s obzirom na činjenicu da je uprava crkvenih dobara - posebice u vrijeme sedisvakancije, u zapadnim crkvama bila u nadležnosti arhiprezbitera.⁵⁰ U Dalmaciji je ta služba najdramatičnije došla do izražaja sa salonitanskim arhiđakonom Honoratom, koji je svim silama nastojao očuvati crkvenu imovinu za kojom su posezali salonitanski nadbiskup Natal kao i njegov nasljednik Maksim, najviši bizantski vojni i civilni dužnosnici u Dalmaciji,⁵¹ upravitelj papinskih posjeda u Dalmaciji – biskup Malho i dr.⁵² Lovro je kao bilježnik Salonitanske crkve (*Laurentius notarius sanctae Ecclesiae Salonitanae*) 20-ak godina kasnije bio involviran u neki spor vođen upravo oko posjeda Salonitanske crkve.⁵³ Dvojica potpisnika ovih akata bez naznačene dijecezanske pripadnosti u kodeksu *Historiae Salonitanae Maior* iz arhiva rimske

⁴¹ O ovoj dijecezi: Z. STRIKA, 2004, 31-64.

⁴² I. ČRNČIĆ, 1867, 3, 15; A. ŠKEGRO, 2010c (u tisku).

⁴³ R. BRATOŽ, 1986, 384; R. BRATOŽ, 1987, 189; M. BUZOV, 1999, 247-267.

⁴⁴ A. ŠKEGRO, 2009c, 203-216.

⁴⁵ B. MIGOTTI, 1992, 101-112.

⁴⁶ ILChV 1043; N. CAMBI, 2001, 9-23; A. ŠKEGRO, 2008c, 22-24; A. ŠKEGRO, 2008d, 298-299.

⁴⁷ A. ŠKEGRO, 2009b, 7-34.

⁴⁸ V. PAŠKVALIN, 1995, 755-781; V. PAŠKVALIN, 1998, 549-619.

⁴⁹ A. ŠKEGRO, 2010a, pass.

⁵⁰ H. JEDIN, 1995, 632, 633.

⁵¹ A. ŠKEGRO, 2008b, 300-306.

⁵² A. ŠKEGRO, 2009a, 519-527.

⁵³ M. IVANIŠEVIĆ, 1994, 170.

Kongregacije za proširenje vjere označeni su kao "oci" (*Bacauda pater, Stephanus pater*).⁵⁴ Kako je salonitanski nadbiskup na ovome saboru poduzeo mjere i oko poboljšanja monaškog života odnosno stege, nije neopravdano u njima vidjeti predstavnike monaških zajednica odnosno njihove starješine (*abbas*). S obzirom na sve navedeno, opravdano je pretpostaviti da su i dvojica prezbitera nedefinirane dijecezanske pripadnosti s razlogom potpisali Honorijeve odredbe, odnosno da su ovome saboru nazočili kao obnašatelji važne crkvene službe. Posljednji ih je potpisao prezbiter Vital (*Vitalis presbiter Sarniensis ecclesie*), opunomoćenik (*primas*) Senijske dijeceze (*Sarniensis = Saeniensis ecclesia*), u čijem su sastavu bili senjsko područje, Vinodol, otok Krka a vjerojatno i Lika.⁵⁵

AKTI SABORA OD 4. SVIBNJA 533. G.

Inicijativa za ovaj sabor (*concilium sacerdotale*) nije došla od strane salonitanskog nadbiskupa, nego od jadertinskog biskupa Andrije (*Andreas, Iadertinae ecclesiae episcopus*). Međutim, prethodno raspravljene (*tractatu habito concilio*) odredbe o posvećenju biskupâ (*de ordinatione episcoporum*), kao i druga pravila (*alia capitula*), na kraju je kao svoje ipak predstavio sam salonitanski nadbiskup (*eiusdem Honorii Iunioris Salonitanae urbis archiepiscopi*).

Nakon stavljanja samog ovog događaja u povijesni kontekst, slijedi zamolba koju je salonitanskom nadbiskupu kao svome prvaku (*omnium nostrum primatus*) u ime klera i episkopata (*sacerdotes episcoposque*) uputio jadertinski biskup. Tražilo se posvećenje novih biskupa (*ordinare pontifices*) kako bi se svećenstvu (*presbiteris*) udaljenih i razvučenih župa (*propter distantiam et longinquos per parochias*) olakšala pastorizacija (*faciat de sui oneris levamine cogitare*) te se češće dijelila krizma (*consignatio chrismatis*). Podsjetilo ga se na njegovog istoimenog prethodnika koji je utemeljio Arbensku crkvu. Složivši se s ovom molbom, nadbiskup Honorije je naglasio da je nakon svoga posvećenja (*consecratione nostra*) raspoređivao svećenike (*parochias sortiebantur perbyteros*) po udaljenim i teže pristupačnim župama (*parochias quae ob longinquitatem sui visitationem difficillimam merebantur*). Složio se i sa potrebom posvete novih biskupa (*ad ordinandorum episcoporum*) čemu se nisu protivile ni kanonske odredbe (*nihil canonicis sit contrarium constitutis*) niti se narušavalo biskupsko dostojanstvo (*nec episcopalis vilescit auctoritas*). U Honorijevim se riječima (*quia nec episcopalis vilescit auctoritas ... nec ubi presbyter possit sufficere, ordinatur episcopus*) prepoznaje biskupska služba kako ju je definirao 343/344. g. pokrajinski crkveni sabor u Serdici (Sofija).⁵⁶ Međutim, nadbiskup je dvojio (*pertractemus*) oko broja biskupa i mjesta za koja ih je trebalo posvetiti (*qapropter, qui vel in quibus locis episcopi debeant consecrari*). Nakon što se i o tome raspravilo (*tractatu habito concilio*), odlučio je da se biskupi trebaju posvetiti (*episcopi debeant consecrari*) za Sarsenter, Mukur i Ludrum. Nakon diskusije o kandidatima (*qua electione decursa*) i njihovog izbora (*prolatis decretis*), za biskupe tih mjesta posvećena (*consecrari*) su trojica svećenika (*presbyteros*). Nakon što se i o tome raspravilo (*decursa*), proglasio je (*patefacto*) odluke (*decreta*) o granicama novih biskupija. O njihovim središtima i teritoriju rasprave se vode od Daniela Farlatija (1690.–1773.) do danas. Najnovija istraživanja pokazuju da se sa središtem Sarsenterske biskupije

⁵⁴ H. КЛАИЋ, 1967, 81; S. GUNJAČA, 1973, 53; M. IVANIŠEVIĆ, 1994, 160.

⁵⁵ D. NEKIĆ, 1997, 32-34; A. ŠKEGRO, 2010b, 247-263.

⁵⁶ B. KURTSCHEID, 1951, 107: "Licentia danda non est ordinandi episcopum aut in vico aliquo aut in modica civitate, cui sufficit unus presbyter, quia non est necesse ibi episcopum fieri ne vilescat nomen episcopi et auctoritas".

treba poistovjetiti antičko naselje iz Stoca (Sl. 1a, 1b) a da su u njezinom sastavu, uz stolačko, bili i nevesinjski, dabarski i jugoistočni prostori Popova polja u istočnoj Hercegovini te onaj dio Pelješca što gravitira Stonu.⁵⁷ Središte Mukurske biskupije bilo je u Makarskoj, dok se jurisdikcija njezinog biskupa prostirala od istočnih Poljica na sjeverozapadu preko Mosora i Biokova do donjoneretvanskih močvara na jugoistoku, obuhvaćajući i srednjodalmatinske otoke Brač, Hvar, Vis, a vjerojatno i Korčulu te Lastovo.⁵⁸ Središte Ludrumske biskupije tražilo se u Biskupiji kod Knina.⁵⁹ U posljednje vrijeme dovodi ga se u svezu sa magnumskim municipijem (*municipium Magnum*) sa Baline glavice (Kljake) u Umljanoviću kod Drniša, odakle potječe i ulomak natpisa sa spomenom nekog Celijana (*Coelianus*),⁶⁰ kako se prema kodeksu *Historiae Salonitanae Maior* iz arhiva rimske Kongregacije za proširenje vjere zvao i sam ludrumski biskup (*Celianus*).⁶¹ Ludrumsku biskupiju također su sačinjavale udaljene i razvučene župe s područja Sinjske krajine i Vrlike, Livanjskog i Glamočkog polja te doline donjeg Unca i gornje Une.⁶² Nadbiskup je potom zabranio posvetu crkava (bazilika) u tuđim biskupijama (*nullus in alterius dioecesi quolibet modo audeat dedicare basilicas*), odnosno mješanje u nadležnosti drugih biskupa (*nec fratrum privilegia illicita turbare*). Bezuvjetno (*sine aliqua excusatione*) je dva puta godišnje (*bis in anno concilia*) naredio održavanje skupova na razini samih dijeceza (*celebranda conventiones patrum*) s ciljem rješavanja potreba (*necessitates*) crkava izoliranih od njihovih središta (*ecclesiae amputandae*). Zapovjedio je i vizitaciju župa (*visitandarum parochiarum*) bez obzira na težinu njihovog pristupa (*difficultate itineris*). Jednom godišnje (*semel in anno*) trebao se održati i metropolitanski sabor (*concilium metropolitanum*), za što je kao najpogodniji odredio tjedan iza Duhova (Πεντηκοστής) odnosno Bijele nedjelje (*depositis albis*). Biskupe su samo u slučaju neodgodive spriječenosti (*inevitanda necessitas*) trebali zastupati njihovi zamjenici (*primates suae ecclesiae*).

Slijedila je molba bestoenskog biskupa Andrije (*Andreas vir venerabilis Bestoensis ecclesiae*) da se i u njegovoj dijecezi postavi još jedan biskup (*faciatis episcopum*) za područje od Kopele i Arene do gradova i bazilika u njegovoj župi (*a loco Copella et Arena usque ad has urbes basilicas, quae in mea parochia continentur*), kako bi se olakšala pastorizacija (*tantae vexationis labore submoto*) i poboljšala skrb o svećenstvu i puku (*sollicitudo de sacerdotibus plebeque*). Isticao je da bi biskup koji bi bio sa svojim narodom bolje njime upravljao (*grex dominicus a vicino pastore melius gubernetur*). Naglasivši razumijevanje i za njegovu molbu, nadbiskup je ređenje biskupa za predloženo područje (*ad eadem loca curabimus ordinare pontificem*) odgodio za prikladnije vrijeme (*cum Divinitas propitiata concesserit*). Kroz nadolazeće razdoblje (*sequens aetas*) htio je prosuditi o potrebi povećanja ili smanjenja broja biskupa (*aut addendo superflue episcoporum numero, aut per cupiditatem forsitan imminuedo*). Isključenjem iz Crkve (*anathematis vinculis obligatus*) i Božijom osudom (*poenam Divino iudicio condemnatus*) zaprijetio je onima koji bi sami pokušali rješavati ovo pitanje (*si quis tale quidpiam temptaverit*). Slijedi zahtjev za izjašnjavanjem odnosno prihvaćanjem ovih njegovih odredbi (*cui rei consensum omnium nostrum convenit subscriptione firmari*). Iza nadbiskupa potpisali su ih dijecezanski biskupi Jadera (*Andreas episcopus Jadartine ecclesie*), Arbe (*Ticianus episcopus sancte ecclesie Arbensis*), Siscije (*Constantinus episcopus ecclesie Sisciane*),

⁵⁷ I. PULJIĆ, A. ŠKEGRO, 2006a, 7-50; I. PULJIĆ, A. ŠKEGRO, 2006b, 219-241.

⁵⁸ A. ŠKEGRO, 2008C, 9-26; A. ŠKEGRO, 2008d, 291-303.

⁵⁹ V. KLAJČ, 1912, 314-315; V. KLAJČ, 1914, 114-117.

⁶⁰ T. ŠEPAROVIĆ, 1997, 32-34.

⁶¹ D. FARLATI, 1753, 173; H. КЛАИТ, 1967, 83, 85; S. GUNJAČA, 1973, 54; M. IVANIŠEVIĆ, 1994, 161.

⁶² A. ŠKEGRO, 2007, 9-24; A. ŠKEGRO, 2007, 59-92.

Sl. 1a. Ulomci stupa od prokoneškog mramora sa Čaira iz Stoca (362 x 40 cm)
Fig. 1a. Fragments of a column of Proconnesian marble from Čaire at Stolac (362 x 40 cm).

Sl. 1b. Detalj stupa od prokoneškog mramora sa Čaira iz Stoca (detalj)
Fig. 1b. Detail of the column of Proconnesian marble from Čaire at Stolac.

biskup Pavao (*Paulus episcopus*) za kojeg je Farlati neutemeljeno nagađao da bi mogao biti epitaurski biskup;⁶³ biskup Narone (*Marcellus episcopus naronitane ecclesie*), biskup Savilian (*Savilianus episcopus*) – prema Farlatijevoj neosnovanoj pretpostavci mogući skardonitanski biskup;⁶⁴ bestoenski biskup (*Andreas episcopus Bestoensis*) te trojica novoposvećenih biskupa: sarsenterski (*Paulinus episcopus ecclesie Sarsenterensis*), mukurski (*Stephanus episcopus muccorensis*) i ludrumski (*Celianus episcopus ecclesie Ludroensis*).

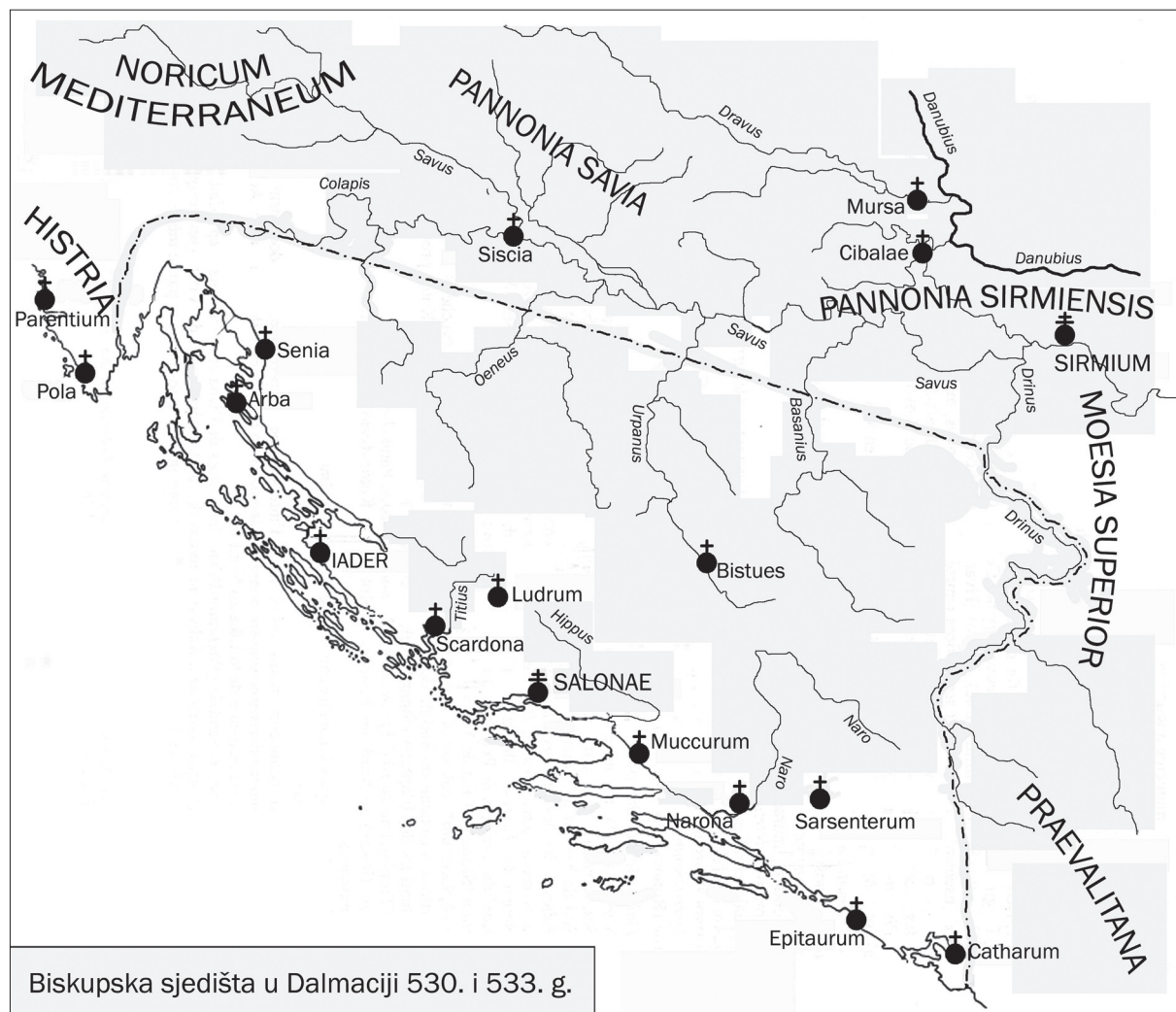
ZAKLJUČAK

Iako prepisani jezikom koji je daleko od standarda klasičnog odnosno humanističkog latiniteta, akti Salonitanskih metropolitanskih sabora održanih 530. i 533. g. nezaobilazno su vrelo za povijest crkve u Dalmaciji tijekom kasne antike odnosno u praskozorje srednjega vijeka. Kopirani najkasnije tijekom prve polovice 16. st. iz izvornika, kojega – uzevši u obzir jezik kojim su tijekom 5. i 6. st. urezani brojni rimski natpisi u Dalmaciji a posebice u Saloni (*sermo vulgaris*),⁶⁵ nije morao odlikovati standard Augustinovog odnosno Jeronimovog stila i jezika. Ponajprije osvjetljavaju stanje duha vodećih društvenih struktura u ovoj provinciji a potom i dijecezansko-parohijalnu organizaciju te začetke institucionalnog uobličavanja monaštva na istočnojadranskim prostorima. Svjedoče i o odlučnosti i energičnosti salonitanskog nadbiskupa Honorija, koji reformama Crkve kojoj je bio na čelu nimalo nije zaostajao za tadašnjim vodećim zapadnim crkvenim reformatorima, kakav je, primjerice, bio sv. Bendikt. Predstavljaju ga kao beskompromisnog crkvenog prvaka, kojemu su dobro Crkve kojoj je bio na čelu, baš kao i opća Crkva, bili iznad svega. Nastojeći povjerenu mu Crkvu izvući iz duboke krize u kojoj se nalazila, oslanjao se ponajprije na snagu same svoje službe kojom je imao jurisdikciju nad čitavom Dalmacijom a potom i na podršku rimskog prvosvećenika od kojeg je tražio potvrdu mjera koje je poduzeo za njezinu obnovu. Prezentiraju i brojno stanje dijeceza u Dalmaciji u osvit srednjeg vijeka, kojih je bilo dvanaest. Deset ih je svoja središta imalo u najznačajnijim istočnojadranskim lukama ili su se prema njima nazivale (*Salona, Iader, Arba, Epitaurum, Scardona, Narona, Catharum, Senia, Muccurum*), dvije u mjestima koja su se nalazila na raskrižjima magistralnih cesta u istočnojadranskom zaleđu (*Sarsenterum, Ludrum*) a jedna duboko u unutrašnjosti ove provincije (*Bistues*) (Sl. 2). Svjedoče i o postojanju župa (*parochiae*), od kojih su neke, posebice one u unutrašnjosti, bile razvučene te se nalazile podalje od sjedišta svojih biskupa a neke i teško pristupačne. Iz toga proizilazi zaključak da kristijanizacija u unutrašnjosti Dalmacije nije bila onakva kao u priobalju odnosno po otocima. O tome, uostalom, svjedoče i tragovi ranokršćanskih objekata, posebice bazilika, koje su u unutrašnjosti rjeđe i skromnije u odnosu na one po obali i otocima. U unutrašnjosti je i proces kristijanizacije, kao što svjedoči i raspored biskupskih središta prikazan u aktima ovih sabora, bio daleko od svoga završetka.

⁶³ D. FARLATI, 1753, 177, bilj. 38; D. FARLATI, 1800, 6.

⁶⁵ P. SKOK, 1915, pass.; D. DE MICHELI, 2009, 129-142.

⁶⁴ D. FARLATI, 1753, 177, bilj. 38.

Sl. 2. Biskupska sjedišta u Dalmaciji 530. i 533. g.
Fig. 2. Episcopal sees in Dalmatia in 530 and 533.

LITERATURA

- ALAČEVIĆ, G., 1897. - Giuseppe Alačević, Delminium, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, 20, Split, 103-111.
- ALBiH, 2 - *Arheološki leksikon Bosne i Hercegovine, tom 2. Arheološka nalazišta, regija 1-13*, Sarajevo, 1988.
- BABIĆ, I., 1993. - Ivo Babić, Splitske uspomene na salonitanske starine, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 85, Split, 13-57.
- BASIĆ, I., 2009. - Ivan Basić, Pristupna razmatranja uz popise biskupa Zapadnoga Ilirika u aktima crkvenih koncila u Saloni 530. i 533. g., *Tusculum: časopis za solinske teme*, 2, Solin, 59-69.

- BATTHYANY, I., 1785. - Ignaz Batthyany, *Leges ecclesiasticae regni Hungariae, et provinciarum adiacentium, opera, et studio Ignatii comitis de Batthyan episcopi Transilvaniae colectae, et illustratae. Tomus primus*, Albae Carolinae, Claudiopoli.
- BLAŽEVIĆ, V., 1967. - Velimir Blažević, *Concilia et synodi in territorio hodiernae Jugoslaviae celebrata, Vicetiae*, 9-11.
- BRATOŽ, R., 1986. - Rajko Bratož, Razvoj organizacije zgodnjekršćanske cerkve na ozemlju Jugoslavije od 3. do 6. stoletja, *Zgodovinski časopis / Historical review*, 40,4, Ljubljana, 363-395.
- BRATOŽ, R. 1987., - Rajko Bratož, Die Entwicklung der Kirchenorganisation in den Westbalkanprovinzen (4. bis 6. Jahrhundert), *Miscellanea Bulgarica*, 5, Sofia, 149-196.
- BULIĆ, F., BERVALDI, J., 1912.-1913. - Frane Bulić, Josip Bervaldi, *Kronotaksa solinskih biskupa*, Zagreb.
- BUZOV, M., 1999. - Marija Buzov, Sisačka biskupija u svjetlu pisanih i arheoloških izvora. *Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 3, Zagreb, 245-271.
- CAMBI, N., 2001. - Nenad Cambi, Područje Šibenske biskupije u starokršćansko doba. *Sedam stoljeća Šibenske biskupije. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998.*, Šibenik, 9-23.
- CCSL, XCVI - *Corpus Christianorum Series Latina, Volume XCVI. Magni Aurelii Cassiodori Variarum libri XII.* (cura et studio Å. J. Fridh.) *De anima* (cura et studio J. W. Halporn). Turnholti, MCMLXXXIII.
- ČRNČIĆ, I., 1867. - Ivan Črnčić, *Najstarija poviest Krčkoj, Osorskoj, Rabskoj, Senjskoj, i Krbavskoj biskupiji*, Rim.
- DEMICHELI, D., 2009. - Dino Demicheli, *Perditum et repertum: sarkofag đakona Flavija Julija* (ad CIL III 2654), *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 102, Split, 129-142.
- DELONGA, V., 2002. - Vedrana Delonga, Hedonijev epitaf iz Splita – novi izvor za kasnoantičku prozopografiju, *Zbornik Tomislava Marasovića*, Split, 154-170.
- DODIG, R., ŠKEGRO, A., 2008. - Radoslav Dodig, Ante Škegro, Akti crkvenih sabora održanih 530. i 533. u Saloni, *Povijesni prilozi*, 35, Zagreb, 9-23.
- DYGGVE, E., 1996. - Ejnar Dyggve, *Povijest salonitanskog kršćanstva*, Split.
- FARLATI, D., 1753. - Daniele Farlati, *Illyrici sacri tomus secundus. Ecclesia Salonitana. A quarto saeculo aere christianae usque ad excidium Salonae. Accessere Vita Diocletiani Imperatoris, Acta Sanctorum ex ejus genere, Marmora Salonitana*, Venetiis.
- FARLATI, D., 1800. - Daniele Farlati, *Illyrici sacri tomus sextus. Ecclesia Ragusina cum suffraganeis, et Ecclesia Rhiziniensis et Catharensis*, Auctore Daniele Farlato presbytero Societatis Jesu, et Jacobo Coletto olim ejusdem Societatis alumno, Venetiis.
- GUNJAČA, S., 1973. - Stjepan Gunjača, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji. Knjiga 1. Izvori (analiza i kritika)*, Zagreb.
- HERCIGONJA, E., 2006. - Eduard Hercigonja, *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*, Zagreb.
- ILChV = *Inscriptiones Latinae Christianae veteres* (ed. F. Diehl), Dublin – Zürich, 1970.
- ILlug - *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt, Situla. Razprave Narodnega muzeja v Ljubljani*, 25, Ljubljana 1986.
- IVANIŠEVIĆ, M., 1993. - Milan Ivanišević, Salonitanski biskupi, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 86, Split, 223-252.
- IVANIŠEVIĆ, M., 1994. - Milan Ivanišević, Povijesni izvori, *Salona christiana*, Split, 105-195.
- JARAK, M. 2005., - Mirja Jarak, Questions concerning christianisation of the autochthonous romanized population of Dalmatia, *Illyrica antiqua ob honorem Duje Rendić-Miočević*, 305-314, Zagreb.

- JEDIN, H., 1995. - Hubert Jedin, *Velika povijest Crkve. Drugi svezak. Crkva Carstva poslije Konstantina Velikoga. Prvi polusvezak. Crkva od Niceje do Kalcedona. Drugi polusvezak. Crkva na Istoku i Zapadu od Kalcedona do ranog srednjeg vijeka*, Zagreb.
- JIREČEK, K., 1911. - Konstantin Jireček, *Geschichte der Serben*, I, Gotha.
- KAPITANOVIĆ, V., 2006. - Vicko Kapitanović, *Rimski Ilirik u odrazu kršćanske književnosti*, Split.
- KATIČIĆ, R., 1998. - Radoslav Katičić, *Litterarum studia. Književnost i naobrazba ranoga hrvatskog srednjovjekovlja*, Zagreb.
- КЛАИЋ, Н., 1967. - Нада Клаић, *Historia Salonitana maior*, Београд.
- KLAJČ N., 1979. - Nada Klaić, Način na koji je nastajalo djelo *Historia Salonitana Maior*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 72-73, Split, 171-196.
- KLAJČ, V., 1912. - Vjekoslav Klaić, *Episcopatus Ludrensis u Dalmaciji (532)*, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, 12, Zagreb, 314-315.
- KLAJČ, V., 1914. - Vjekoslav Klaić, O položaju "Episcopatus Ludrensis" u rimskoj Dalmaciji (g. 532), *Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata*, 37, Split, 114-117.
- KOSTRENIĆ, M., 1919. - Marko Kostrenić, *Hrvatska pravna povijest*, Zagreb.
- KRŠNJAVI, I., 1900. - Isidor Kršnjavi, *Zur Historia Salonitana des Thomas Archidiaconus von Spalato*, Zagreb.
- KRŠNJAVI, I., 1901. - Isidor Kršnjavi, Podlistak u narodnim novinama, Zagreb, 15. 5. 1901., Nr. 112.
- KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, I., 1875. - Ivan Kukuljević-Sakcinski, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Monumenta historica Slavorum meridionalium, Zagreb.
- KUNTIĆ-MAKVIĆ, B., 1998. - Bruna Kuntić-Makvić, Honorius Iunior, *Salonitanae urbis episcopus. Essai sur la Dalmatie de son temps. Radovi XIII. međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju*, 2, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Suppl., Vol. 87-89, Split - Città del Vaticano, 997-1002.
- KURTSCHIED, B., 1951. - Bertrand Kurtscheid, *Historia iuris canonici. Historia institutorum ab ecclesiae fundatione usque ad Gratianum. Ad usum scholarum*, Romae.
- LUCIUS, I., 1673. - Ioannes Lucius, *Inscriptiones Dalmaticae*, Venetiis.
- MANSI, J. D., 1960. - Joannes Dominicus Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio cuius Joannes Dominicus Mansi et post ipsius mortem Florentinus et Venetianus editores ab anno 1758 ad annum 1798, priores triginta unum tomos eddiderunt nunc autem continuata, et Deo favente absoluta*, Vol. 9, (ed. secunda), Graz.
- MARGETIĆ, L., 1994. - Lujo Margetić, *Historia Salonitana i Historia Salonitana Maior - neka pitanja*, *Historijski zbornik*, XLVII/1, Zagreb, 1-36.
- MATIJEVIĆ SOKOL, M., 2002. - Mirjana Matijević Sokol, *Toma Arhiđakon i njegovo djelo*, Jastrebarsko.
- MIGNE, J. P., 1848. - Jacques Paul Migne, *Patrologiae cursus completus sive bibliotheca universalis, integra, uniformis, commoda, oeconomica, omnium ss. Patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum qui ab aevo apostolico ad Inocentii III tempora floruerunt. Tomus LXIX: Magni Aurelii Cassiodori senatoris, viri patricii, consulares, et vivarensis oblati opera omnia. Praecedunt Vigili papae, Gildae Sapientis et Pelagii papae scripta universa*, Parisii.
- MIGOTTI, B., 1992. - Branka Migotti, *Ranokršćanska biskupija Scardona (Skradin), Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 9, Zagreb, 101-112.
- MUSA, I., 2008. - Ivica Musa, Pitanej metropolitanskog, vikarijatskog i nad-biskupskog položaja Salonitanske crkve, *Salonitansko-splitska Crkva u prvom tisućljeću kršćanske povijesti. Zbornik međunarodnoga znanstvenog skupa u povodu 1700. obljetnice mučeništva sv. Dujma*, Split, 289-298.

- NEKIĆ, D., 1997. - Darko Nekić, Senjska biskupija u srednjem vijeku, *Senjski zbornik*, 24, Senj, 31-48.
- PAŠKVALIN, V., 1995. - Veljko Paškvalin, Pojava kršćanstva u srednjoj Bosni i njegova hijerarhija u svjetlu novijih arheoloških iskopavanja, *Zbornik radova u povodu imenovanja vrhbosanskog nadbiskupa Vinka Puljića kardinalom: 'Crtajte granice ne precrtajte ljude'*, Sarajevo – Bol, 755-781.
- PAŠKVALIN, V., 1998. - Veljko Paškvalin, Ostaci starokršćanske bazilike na Crkvini (Grudine) u Bugojnu s osvrtom na MVN(isipium) BIST(ue) ili BISTVES, sjedište bistuenske biskupije i biskupa Andrije, *Radovi XIII. Međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju*, 3, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Suppl., Vol. 87-89, Split - Città del Vaticano, 549-619.
- ПРОЗОПОВ, В. Б., 1997. - Вадим Борисович Прозоров, *Позднеантичная и раннесредневековая история Салонской церкви в отражении анонимной "салонской истории" (Historia Salonitana Maior)*, Moskva.
- PULJIĆ, I., ŠKEGRO, A., 2006a. - Ivica Puljić, Ante Škegro, Sarsenterska biskupija. *Povijesni prilozi / Historical contributions*, 30, Zagreb, 7-50.
- PULJIĆ, I., ŠKEGRO, A., 2006b. - Ivica Puljić, Ante Škegro, The Diocese of Sarsenterensis. *Arheološki vestnik*, 57, Ljubljana, 219-241.
- RAČKI, F., 1894. - Franjo Rački, *Thomas Archidiaconus. Historia salonitana, Scriptores, vol. III, Zagrabiae*.
- RAPANIĆ, Ž., 1980. - Željko Rapanić, Bilješka za historijsku topografiju Splita, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 22 (Fiskovićev Zbornik), Split, 24-29.
- SKOK, P., 1915. - Petar Skok, *Pojave vulgarnog latinizeta na natpisima provincije Dalmacije*, Zagreb.
- SKOK, P., 1952. - Petar Skok, Postanak Splita, *Analiz Historijskog instituta u Dubrovniku*, 1, Dubrovnik, 19-60.
- STRIKA, Z., 2004. - Zvezdan Strika, Kada i gdje se prvi put spominje zadarski biskup? *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 46, Zadar, 31-64.
- ŠEPAROVIĆ, T. 1997., - Tomislav Šeparović, Ulomak antičkog natpisa iz Umljanovića, *Obavijesti: Hrvatsko arheološko društvo*, XXIX,1, Zagreb, 32-34.
- ŠIŠIĆ, F. 1914., - Ferdo Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije, dio I. čest 1 (do god. 1107.)*, Zagreb.
- ŠKEGRO, A., 2002. - Ante Škegro, Procuraor Ecclesiae Salonitanae, *Godišnjak (Jahrbuch). Centar za balkanološka ispitivanja*, XXXII/30, Sarajevo – Frankfurt am Main – Berlin – Heidelberg, 407-417.
- ŠKEGRO, A., 2004. - Ante Škegro, Papal possessions in the eastern Adriatic, *Arheološki vestnik*, 55, Ljubljana, 429-438.
- ŠKEGRO, A., 2005. - Ante Škegro, The Bestoen bishopric in the light of prior research, *Arheološki vestnik*, 56, Ljubljana, 369-389.
- ŠKEGRO, A., 2007a. - Ante Škegro, Ludrumska biskupija (Ecclesia Ludroensis), *Hercegovina: godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe*, 21, Mostar, 59-92.
- ŠKEGRO, A., 2007b. - Ante Škegro, The Diocese of Ludrum (Ecclesia Ludroensis), *Povijesni prilozi / Historical contributions*, 32, Zagreb, 9-24.
- ŠKEGRO, A., 2008a. - Ante Škegro, Bestoenska biskupija u svjetlu dosadašnjih istraživanja, *Zbornik o Pavlu Anđeliću*, Sarajevo, 111-141.
- ŠKEGRO, A., 2008b. - Ante Škegro, Kriza Salone i Salonitanske crkve u doba nad/biskupâ Nataka i Maksima, *Salonitansko-splitska crkva u prvom tisućljeću kršćanske povijesti. Zbornik znanstvenog skupa u povodu 1700. obljetnice mučeništva sv. Dujma*, Split, 299-315.
- ŠKEGRO, A., 2008c. - Ante Škegro, Mukurska biskupija (Ecclesia Muccuritana), *Povijesni prilozi / Historical contributions*, 34, Zagreb, 9-26.

- ŠKEGRO, A., 2008d. - Ante Škegro, The Diocese of Muccurum (*Ecclesia Muccuritana*) in Dalmatia, *Arheološki vestnik*, 59, Ljubljana, 291-303.
- ŠKEGRO, A., 2009a. - Ante Škegro, Kontroverzni biskup Malho i tzv. Delminijska biskupija, *Archaeologica Adriatica*, II/2, Zadar, 519-527.
- ŠKEGRO, A.b 2009b. - Ante Škegro, Naronitanska biskupija (*Ecclesia Naronitana*), *Hercegovina: godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe*, 23, Mostar, 7-34.
- ŠKEGRO, A., 2009c. - Ante Škegro, The Diocese of Epitaurum (*Ecclesia Epitauritana*). *Histria antiqua*, 18,2, Pula, 203-216.
- ŠKEGRO, A., 2010a. - Ante Škegro, Maktaritanska / Martaritanska biskupija (*Ecclesia Mactaritana / Martaritana*), *Bosna franciscana*, XVIII/32, Sarajevo, 119-144.
- ŠKEGRO, A., 2010b. - Ante Škegro, Sarnienska dijeceza (*Sarniensis Ecclesia*), *Starohrvatska prosvjeta* III. serija - svezak 37/2010, 247-263.
- ŠKEGRO, A., 2010c. - Ante Škegro, *Barcensis ecclesia* (u tisku).
- ZEILLER, J., 1906. - Jacques Zeiller, *Les origines chretiennes dans la province romaine de Dalmatie*, Paris.
- ŽIVKOVIĆ, T., 2004. - Tibor Živković, *Crkvena organizacija u srpskim zemljama (rani srednji vek)*, Beograd.

THE ACTS OF THE SALONITAN METROPOLITAN COUNCILS HELD IN 530 AND 533 – AN ANALYSIS

SUMMARY

This article analyzes the Acts of the Salonitan Metropolitan Councils (*concilia metropolitana Salonitana*) held on the 15th of July 530 and the 4th of May 533 under the aegis of the archbishop of Salona (*archiepiscopus Salonitanus*) Honorius the Younger (528-547). The participants signed them according to the importance of their dioceses, or status, starting from the archbishop himself to the factorum (*primas*) of the very last Dalmatian bishopric (to 530), or rather the bishops of three newly established dioceses (533). The Acts from 530 were further signed by the Salonitan archpresbyter, four presbyters of undefined diocesan identity, and probably two representatives of the monastic communities (*patres*). The Acts from 533 were signed only by bishops, which is understandable given the fact that during this Council the question was solved of the reorganization of the church in Dalmatia and the Salonitan metropolitan district and the consecration of new bishops. The Acts of both Councils were also signed by the bishop of Siscia in Pannonia, not merely because his diocese, just like Dalmatia, from 493 onwards had been under the authority of the Ostrogoths, but probably also because this bishopric was faced with problems similar to those of the church in Dalmatia.

KEY WORDS: *Church in Dalmatia, Salonitan Metropolitan Councils (concilia metropolitana Salonitana), Salonitan archbishop Honorius the Second (528-547)*

Prijevod / Translation: Barbara Smith-Demo